

**Інститут спеціальної педагогіки і психології імені
Миколи Ярмаченка НАПН України**

ДАНІЛАВІЧЮТЕ ЕЛЯНА

**ТРЕНАЖЕР З ПРАВОПИСУ ДЛЯ УЧНІВ 2-4 КЛАСІВ З
ОСОБЛИВИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОТРЕБАМИ**

Навчальний посібник

Київ

2023

*Рекомендовано вченою радою
Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка
НАПН України (протокол №11 від 14.12.2023 р.)*

Рецензенти:

Чередніченко Н. В. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри логопедії та логопсихології Факультету спеціальної педагогіки та інклюзивної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (м. Київ);
Вахоніна В.В., спеціаліст вищої категорії, учитель початкових класів Комунального закладу «Лисогірська спеціальна школа» Первомайського району Миколаївської обласної ради

Данілавічюте Е. Тренажер з правопису для учнів 2-4 класів з особливими мовленнєвими потребами: навч. посіб. Київ. 2023.
84 с.

Молодші школярі з порушеннями усного мовленнєвого розвитку, а також учні без порушень усного мовлення, але зі своєрідним розвитком писемного мовлення (дисграфія, дизорфографія), часто відчують неабиякі труднощі в процесі опанування правил правопису. Причина таких труднощів полягає у тому, що дитина може не відчувати «сумнів» під час запису одного з альтернативних варіантів вимови слів, правильне написання яких потребує знання правила.

У навчальному посібнику представлено вправи на опанування правил правопису з урахуванням особливостей розвитку дітей з дефіцитом мовленнєвої функції: імплементовано технологію формування «сумніву» під час виконання завдань, враховано їхню психологічну структуру, ускладнення якої відбувається поступово і дозовано; створено умови для багаторазового повторення і закріплення одних і тих самих лексичних одиниць, а також для знайомства з правилом через виконання завдань, у яких на провідному рівні організації діяльності представлено правильний і хибний алгоритм міркувань водночас, що дає змогу дитині і педагогу прослідкувати за коректною логікою прийняття рішень; представлено всі правила у віршованій формі для легкості запам'ятовування.

Посібник корисний для дітей з труднощами опанування правил правопису, їхніх батьків, учителів-логопедів, педагогів, асистентів педагога, усіх фахівців, які підтримують дитину з особливими мовленнєвими потребами в освітньому середовищі.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Український правопис – система загальноприйнятих правил, які визначають способи однотипної передачі української мови (слів, їх форм та значимих частин) на письмі. Міжнародний еквівалент правопису – орфографія (від грецького *orthos* – правильний, та *grapho* – пишу). Варто зазначити, що традиційно український правопис складається з трьох підсистем: **графіки** (літер, які позначають найтиповіші звуки та звукосполучення), **власно орфографії** (способів поєднання звуків та звукосполучень, що забезпечує однотипність написання слів) і **пунктуації** (розділових знаків, з допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту). Опанування графічних навичок є початковою ланкою на шляху до формування писемного мовлення. Успішність перебігу означеного процесу залежить від рівня сформованості фонологічної компетентності, одним із базових елементів якої виступає наявність стійких асоціацій між фонемами і відповідними їм буквами. Належний рівень розвитку фонологічної компетентності є надійною опорою для засвоєння фонетичного принципу письма молодшими школярами. Наступна ланка передбачає опанування орфографічних знань і залежить від рівня сформованості морфологічної компетентності. Саме цей вид мовної компетентності є передумовою формування морфологічного принципу письма, який полягає в тому, що значущі частини (морфеми) споріднених слів пишуться однаково, незважаючи на те, що вони в різних формах того самого слова або в споріднених словах звучать по-різному. Морфологічна компетентність, з одного боку, спирається на достатній рівень розвитку фонологічної, з іншого боку, – вимагає знання системи правил та умінь їх використовувати під час письма. Цей факт свідчить про те, що в кінцевому п, успішність засвоєння правил правопису залежить від рівня сформованості орфографічної навички, психологічна структура якої передбачає вміння аналізувати звуковий та мідсумку орфологічний склад слів, визначати орфограму та її тип, знати правило її написання та виконувати адекватну орфографічну дію з метою застосування правила, безпомилково відтворювати орфограму під час письма.

Перехід до вивчення правил правопису є цілком закономірним явищем в умовах нормального мовленнєвого розвитку, коли курс вивчення рідної мови має на меті опанування навичок вільного писемного мовлення, поглиблення та вдосконалення специфічних лінгвістичних знань, що забезпечують творчий рівень розвитку зазначеного виду діяльності. Існуючі програми та підручники, за якими відбувається навчання школярів зі звичайним мовленнєвим розвитком, в цілому, відповідають вищенаведеній меті. Особливості мовленнєвого розвитку диктують необхідність чіткого розуміння специфіки лінгвістичної освіти дітей з особливими мовленнєвими потребами, що передбачає врахування механізмів виникнення мовленнєвого дефіциту, з одного боку, а з іншого, – пропонує відповідні технології опанування лінгвістичних знань у контексті вимог початкової освіти. Такий підхід означає, що навчання має відбуватися за рахунок максимального використання компенсаторних можливостей збережених ланок мовленнєвої діяльності і бути спрямованим водночас як на корекцію порушених ланок, так і на опанування нових специфічних лінгвістичних знань, що значно ускладнює мету навчання.

Наявність значної кількості помилок під час писемного відтворення звукової та складової структури слів молодшими школярами з особливими мовленнєвими потребами свідчить про недостатній рівень розвитку фонологічної компетентності, яка є однією з важливих передумов формування морфологічної. Дослідження останніх десятиріч доводять, що значна кількість дітей зазначеної категорії не володіє морфологічним аналізом слів, достатньо точним розумінням їхніх значень, граматичними нормами мови. Безумовно, такий стан розвитку складових морфологічної компетентності вимагає розробки особливих підходів.

Основні засоби самостійної взаємодії учня з підручником зводяться, в основному, до двох видів довільної діяльності – читання поданої в ньому інформації та виконання письмових вправ, передбачених змістом підручника. Парадоксальним є той факт, що читання та писання (як процеси) самі виступають компонентами правопису. Історична необхідність візуалізації людської думки сприяла появі однакових шаблонів її реалізації, що своєю чергою спричинило

виникненню правописних норм написання, а потім і їх розпізнавання в процесі рецептивної діяльності.

Таким чином, стан розвитку вказаних форм мовленнєвої діяльності може виступати індикатором здатності до засвоєння орфографічних знань. Сучасна логопедична література містить відомості про наявність такої кореляції. Цей факт свідчить про те, що існує високий ступінь ризику **недосконалості самих засобів** роботи з підручником в умовах стійкого дефіциту мовленнєвої функції. На перший план виступають особливі вимоги до складання інструкцій, які мають бути доступними не лише за технічною формою репрезентації (складатися зі слів спочатку легкої складової структури), але і містити лексичний матеріал, доступний за значенням. Кожна необхідна нова лексема має бути додатково розтлумаченою, і це також повинно мати певне відображення. Необхідною умовою успішного виконання завдань є, на нашу думку, і наявність повторів у інструкціях до схожих завдань, що сприятиме закріпленню певного алгоритму міркувань школярів. Важливою є і наявність чіткої структури роботи в контексті кожної теми. Такий підхід до організації навчання сприятиме й подальшому розвитку самих засобів роботи з підручником.

Система завдань відповідно до змісту програми охоплює низку основних тем: „Поняття про правопис”, „Написання ненаголошених **Е, И** у коренях слів”, „Написання глухих і дзвінких приголосних у середині та в кінці слова”, „Написання префіксів роз-, без-”, „Написання слів з апострофом після префіксу”, „Збіг приголосних”, „Орфографічний словник”. Кількість вправ у межах кожної теми коливається від 10 до 16 в залежності від програмових вимог. Кожне наступне завдання має зв'язок з попереднім, а його психологічна структура поступово поповнюється або замінюється новими складовими. Це дає змогу відпрацьовувати нові операції на провідному рівні мовленнєвої діяльності, і саме вони тоді виступають метою виконання певних завдань. Операції, доведені до необхідного рівня автоматизації, переходять на фоновий рівень і створюють опору для формування нових. Кожна вправа складається з **головної** (її нумерація виділена жирним шрифтом) і **другорядних** вправ, змістовно пов'язаних з нею. Такий принцип, на нашу думку, дає змогу зменшити ймовірність актуалізації

знань, що не мають прямого відношення до виконання вправи, і можуть заважати максимальній концентрації уваги на суттєвому. Лексичний матеріал при цьому залишається досить обмеженим. Така особливість є цілком виправданою і легко компенсується за рахунок досить великої кількості різноманітних вправ.

Оскільки метою опанування знань є не лише формування певних лінгвістичних уявлень, а також і вирішення суттєвих екстралінгвістичних (позамовних) завдань, виховному аспекту відводиться суттєве місце. Ключовим є створення умов, що сприяють усвідомленню необхідності вивчення української мови в цілому. Головна роль у цьому контексті належить художнім літературним засобам, однак вони мають бути доступними, а значить, відрізнятися чіткістю, простотою мовних одиниць, здебільшого спиратися на життєвий досвід молодших школярів, що дасть змогу дітям з особливими мовленнєвими потребами з легкістю зрозуміти головний сенс пропонованого матеріалу. Віршована форма подачі визнана найбільш сприятливою і може використовуватися з метою створення позитивної орієнтовної основи для вирішення будь-яких навчальних завдань на уроках мови. Разом з тим, існуючі літературні зразки не завжди можуть задовольнити названу потребу, оскільки часто спираються на відсутні у досвіді означеної категорії дітей знання, а також містять складний мовний матеріал. Таким чином, паралельно виникає потреба і у **створенні** відповідних літературних джерел, які б відповідали усім необхідним вимогам. Так, для підкреслення значення мови у житті людини учням можна запропонувати знайомство з віршом «*Твій край*»:

Твій край

*Ось вона, твоя країна,
Незабутній рідний край,
Серцю мила батьківщина –
Життєдайний водограй.
Ця країна – Україна,
Що відома з давніх днин.
Ця країна, мов родина,*

*Ти – її дочка чи син.
Взимку сніг про землю дбає,
Зеленню весна манить,
Різнобарв'ям літо сяє,
Осінь листям шелестить.
Є слова, щоб описати
Дивний край, твій любий край,
Тільки **треба мову знати**,
Добре це запам'ятай.*

Еляна Данілавічюте

Варто зауважити, що, відповідно до традиційної методики логопедичної роботи, процес ознайомлення з будь-яким літературним джерелом розпочинається зі **словникової роботи**. Організація такої роботи завжди базується на актуальному рівні конкретних мовних знань, притаманних дітям з особливостями мовленнєвого розвитку.

Зміст завдань з правопису побудовано таким чином, що учні не лише знайомляться з різноманітними життєвими мовленнєвими ситуаціями, але й висловлюють своє ставлення до них. Педагог, таким чином, отримує можливість своєчасної корекції висловлювань учнів і сприяє формуванню позитивної мотивації, що є надзвичайно важливим для молодших школярів з особливими мовленнєвими потребами. Зазначена робота розпочинається зі знайомства учнів з інформацією, що подана у рубриці «**Цікаво дізнатися**» та може мати такий вигляд:

*Відомо, що **вимова** слів та їхній **запис** часто відрізняються. Аби швидше навчитися правильно писати, люди придумали **правила** написання певних слів. Такі правила розташовані в підручниках. Школярі вивчають їх, а потім навчаються користуватися ними, виконуючи спеціальні вправи.*

Наступний крок полягає у знайомстві учнів з певним поняттям, однак спочатку не у вигляді правила, а через створення близької до життєвого досвіду дитини ситуації, викладеної у вигляді вірша:

*Хто в підручник зазирає,
Хто всі правила вивчає,
Той ніколи не гадає -
Марно час не витрачає,
Бо **правопис** добре знає,
І завжди «відмінно» має.*

Еляна Данілавічюте

Подальша робота над змістом вірша продовжується шляхом побудови відповідей на питання:

Як ти вважаєш, навіщо треба вивчати правила?

Як ти розумієш вираз «мати відмінно»?

Хто отримує «відмінно»?

Лише після створення подібного «підґрунтя», що супроводжується унаочненням мовного матеріалу за допомогою малюнків, учитель може звернути увагу дітей на правило, подане у посібнику:

***Для писемного мовлення є правила написання слів – правопис.
Вивчаєш правила написання слів – знаєш правопис.***

Розглянемо структуру, за якою відбувається поступова подача матеріалу в межах кожної підтеми.

Надзвичайно важливим, на нашу думку, є **пропедевтичний етап** роботи, оскільки саме він складає орієнтовну основу для успішного засвоєння нових знань. На цьому етапі спочатку відбувається опосередкована взаємодія учня з орфограмою, що підлягає вивченню. Учні виступають в ролі спостерігачів, яким надається можливість проконстатувати ті **сумніви**, які виникають у одного з

героїв, хлопчика Балакунчика (він та дівчинка Писаночка є постійними супутниками опанування писемних навичок, починаючи з другого класу).

З цією метою учням пропонується виконання вправи, у якій подано ряд малюнків із зображенням окремих предметів або певних подій. Учень має назвати зображення (тобто ті слова, що обов'язково містять звуки, розташовані в сильних позиціях) та визначити наголошений звук. Далі слідує завдання, у якому подано такі форми тих же слів, в яких орфограми, що підлягають вивченню, потрапляють у слабкі позиції та їхній запис стає незрозумілим. Учням пропонується прочитати текст, який написав хлопчик Балакунчик та звернути увагу на сумніви, що виникли в ході запису. Самі сумніви позначено за допомогою двох варіантів букв, поданих в скобках. Після кожного з варіантів є присутнім знак питання. Таким чином вирішується проблема унаочнення ситуації виникнення декількох варіантів правопису. За допомогою наступного завдання учні мають змогу ознайомитися з еталонним записом орфограми, що вивчається. Пояснення відбувається у вигляді тлумачення **алгоритму** міркувань другою героїнею, дівчинкою Писаночкою, яка звертається до хлопчика Балакунчика.

Перехід до **основного етапу** опанування певної орфограми відбувається безпосередньо після первинного ознайомлення. Наступне завдання спрямоване на виконання дій за поданим алгоритмом вже самими учнями. Робота продовжується на базі того лексичного матеріалу, що був поданий у вигляді малюнків до перших завдань, а також був репрезентований за допомогою друкованих слів з двома варіантами правопису орфограми. Оскільки головна мета полягає у максимальній концентрації уваги на правопису конкретної орфограми, завдання полягає у запису виключно цієї орфограми.

Далі отримані учнями знання узагальнюються у віршованій формі, яка створює позитивну основу для подальшого засвоєння правила. Всі наступні завдання створено таким чином, що ускладнення матеріалу відбувається дуже поступово та дозовано. Головну увагу приділено переходу від завдань, що містять перевірні слова (або у вигляді непрямих підказок, або у вигляді малюнків), до завдань, де учні мають самостійно визначати сумнів та знаходити

правильний шлях його усунення (здійснювати пошук перевірних слів). Лексичний матеріал дібрано таким чином, що учні можуть скористатися вербальними одиницями з попередніх завдань з метою перевірки правильності власного рішення, що сприятиме розвитку їхнього самоконтролю, та додатковому повторенню вивченого.

На **заключному етапі** роботи з опанування певної орфограми учням пропонуються завдання, для виконання яких вони мають застосувати отримані знання та перевірити якість їх засвоєння. У кінці кожної підтеми подано перелік контрольних питань та завдань на перевірку отриманих знань. Спочатку у вигляді таблиці відбувається перевірка теоретичних знань, а далі слідує ціла низка завдань, спрямованих на перевірку практичних умінь учнів.

Переваги поданої структури роботи, на нашу думку, полягають першою чергою в тому, що опанування орфографічних навичок відбуватиметься поступово та комплексно. Учні матимуть можливість знайти всі відповіді на виникаючі питання під час самостійної роботи з підручником. Батьки також зможуть скористатися матеріалами підручника у разі виникнення необхідності додаткового тлумачення навчальної інформації. Це має значно полегшити роботу вчителя в умовах компенсації особливостей мовленнєвого розвитку.

ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ

Одним з найскладніших правил є «Ненаголошені *Е, И* у коренях слів». Специфіка полягає у тому, що і ті випадки написання, що підпадають під правила усталеного писемного відтворення (у позиціях певного звукового оточення) на пізніших етапах навчання, під час вивчення розглядуваної теми також перевіряються наголосом. Це дає змогу розширити межі лексичного матеріалу, а також підготувати школярів до різних способів здійснення контролю, що важливо для компенсації дефіциту функції мовлення. Зауважимо, що послідовна система вправ, запропонована нижче, спирається на принцип осмисленого навчання (найбільш ефективний шлях пізнання дійсності) і передбачає активне застосування прийому *зіставлення* чи *порівняння*, який є одним з найважливіших у процесі навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Водночас зазначений прийом складає сутність морфологічного принципу правопису: знаходження подібного і різного під час писемного відтворення мовних одиниць. Хлопчик Балакунчик та дівчинка Писаночка, виступаючи постійними супутниками процесу опанування писемних навичок, є додатковим стимулом для успішного втілення прийому зіставлення та порівняння у практику навчання молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення.

Ненаголошені *Е, И* у коренях слів

1. Уважно розглянь малюнки і прочитай речення, що написав Балакунчик. Які сумніви у нього виникли?

Курка загубила з(е? и?)рно. У троянди міцне ст(е? и?)бло. У човні залишилося лише одне в(е? и?)сло. На квитку надруковано щасливе ч(е? и?)сло. На березі стоїть молода в(е? и?)рба.

2. Писаночка вирішила допомогти Балакунчику зрозуміти **правопис** сумнівних букв. Уважно прочитай її пояснення.

Голосні звуки в українській мові вимовляються чітко й виразно, крім **Е** та **И**, що не стоять під наголосом. Зміни слово так, щоб ненаголошений голосний став наголошеним.

Перевірйй наголосом:

з(е? и?)рно' – зе'рна

ст(е? и?)бло' – сте'бла

Пиши:

зерно

стебло

3. Правильно впиши пропущену букву. Для цього звертай увагу на слово, в якому сумнівний голосний стоїть під наголосом.

Зразок: з.?.рно – зе'рна: зерно – зерна.

Ст.?.бло – сте'бла

в.?.сло – ве'сла

ч.?.сло – чи'сла

в.?.рба – ве'рби

ЗАПАМ'ЯТАЙ!

Раптом сумнів виникає,

Він писати заважає:

Що писати **И** чи **Е**?

Це питання головне!

Звук під наголос постав,

Щоб він чітко зазвучав.

А тепер пиши мерщій,

И чи **Е** у зошит свій.

Еляна Данілавічюте

2.1. Уважно розглянь малюнки із зображенням предметів, назви їх. Визнач, який звук стоїть під наголосом.

2. Спиши слова, вставляючи *е* чи *и*. Добирай відповідний малюнок, у назві якого сумнівний голосний стоїть під наголосом, записуй назву малюнка через тире.

Зразок: Озеро – озеро.

К...ти, кр...ло, с...стра, оз...ро, з...мля.

3. 1. Прочитай речення, вставляючи пропущені слова.

1) Соколи чудово літають. Вони мають довгі загострені ... . Коли курка дрімає, вона ховає голову під ... . 2) Влітку вода в ... швидко стає теплою. Люди люблять купатися лише в чистих ... . 3) Мої двоюрідні ... дуже схожі одна на одну. У Миколи є рідна ... . 4) Усі знають, що ... кругла. Ці ... належать нашій країні. 5) Найбільша у світі тварина - ... . Науковці довели, що ... уміють співати.

Слова для довідок: оз...ро, оз...ра, кр...ло, кр...ла, к...т, к...ти, с...стра, с...стри, з...мля, з...млі.

2. Спиши речення в зошит. Підкресли *е* та *и* у вставлених словах.

3. Прочитай ряд слів, визнач зайве і поясни свій вибір. Запиши слова у зошит, познач основу та закінчення.

Соколи, озера, кити, курки.

4. 1. Прочитай слова, добери одне з трьох слів, у яких сумнівний голосний знаходиться під наголосом і встав його у порожнє місце. Будь уважним: слова можуть бути далекими за значенням!

Ж...ття: а) *жито*; б) *жити*; в) *жирний*;

д...рев'яний: а) *дерево*; б) *день*; в) *десять*;

в...сокий: а) *вирій*; б) *вишня*; в) *високо*;

ш...рокий: а) *шибка*; б) *шишка*; в) *широко*;

з...лений: а) *зерна*; б) *зелень*; в) *землі*.

2. Запиши слова, що відповідають на питання **що?** в один стовпчик, а слова, що відповідають на питання **який?** – у другий. Яких слів вийшло більше? Підкресли вставлені в слова *е* чи *и*.

5. 1. Уважно прочитай речення.

Широко розкинулося гілля старого дуба. **Високо** в небо воно тягнеться. Яка розкішна **зелень** заховалася у тіні дуба! **Близько** до стовбура тулиться травиця. Не дістати сонцю її своїм спекотним промінням. А **прожити** це **дерево** може понад тисячу років.

2. Дай відповіді на питання.

Чи можна ці речення назвати текстом?

Про яке дерево розповідається у тексті?

Що заховалося у тіні дуба?

Чому, на твою думку, травиця виросла такою високою?

Скільки років можуть жити дуби?

Чи доводилося тобі зустрічати старі дуби? Чи знаєш ти скільки їм років?

3. Дай заголовок другому варіанту текста, запиши його. Спиши текст, вставляючи пропущені букви. Змінюй слова так, щоб сумнівний голосний опинився під наголосом.

В...сокий міцний стовбур старого дуба прикрашала ш...рока розкидиста крона. Соковита з...лена травиця заховалася в його тіні. Іванко бл...зенько підійшов до дуба і обережно торкнувся його своїм д...рев'яним ціпком. Дуб виглядав могутнім і хлопчику здалося, що він ж...ве вже понад тисячу років.

4. Зроби перевірку правильності написання слів з **е, и**. Для цього користуйся виділеними словами у першому варіанті текста. Роби це у такій послідовності:

1) читай слово зі вставленим тобою сумнівним голосним;

2) шукай слово, в якому сумнівний голосний стоїть під наголосом у першому варіанті тексту;

3) визначай, чи такий же голосний стоїть у написаному тобою слові;

4) виправляй помилку самостійно у разі її виникнення.

6. 1. Прочитай речення вголос, слідкуй за наголосом у словах, що виділені.

1) Діти були **веселими**, а хлопчик ще й дуже **весело** сміявся. 2) Хоча **серпень** закінчувався і вже не було великої **спеки**, **серпневе** сонечко ще було досить **спекотним**. 3) Влітку **темніє** пізно, а взимку рано. В грудні о п'ятій годині вечора буває вже зовсім **темно**. 4) **Глибоку** яму викопали дослідники. **Глибоко** під землею було знайдено чисту, прозору воду. 5) Славиться Україна своїми

великими степами. Про **велич** їхню відомо в цілому світі. б) Любить літо **червоний** колір. А особливо багатою на цей колір природа буває у **червні**.

2. Спиши виділені слова парами, на першому місці розташовуй слово, у якому наголос падає на сумнівний **е** чи **и**. Підкресли сумнівний голосний в обох словах.

Зразок: весело – веселими.

3. Уважно розглянь малюнки. Розкажи що на них зображено. Визнач, до яких речень попереднього завдання ці малюнки відносяться.

4. Прочитай речення. Спиши їх в зошит, вставляючи потрібні голосні **е** чи **и**. Для цього користуйся словами з попередніх завдань, у яких сумнівний голосний стоїть під наголосом.

Діти дивляться смішні мультфільми і **в...селяться**. Поле виглядає святковим завдяки квітам, що **ч...рвоніють** на ньому. Лише п'ята година вечора, а на вулиці вже **пот...мніло**.

5. Постав питання до кожного з виділених слів попереднього завдання та визнач до якої групи вони відносяться:

- а) слова-**назви** предметів;
- б) слова-назви **дій** предметів;
- в) слова-назви **ознак** предметів.

6. Уважно прочитай ряди слів. Спиши їх, визнач та познач **корінь** у кожному слові. Пригадай, як одним словом можна назвати ці слова.

Весело веселий, веселяться.

Темно, темний, потемніло.

Глибоко, глибокий, глибина.

Яке слово містить **префікс**?

7. 1. Прочитай віршик-загадку. Відгадай, про яку тваринку йдеться у віршику. Назви слова, у яких є виділена буква. Чому, на твою думку, треба звернути на неї увагу?

Біжить, рудувата, вона по землі,

Із гілки на гілку стрибає,

Ладненько складає горішки в дуплі,
 Очиці хитресенькі має.
 Частуєш – приймає у лапки малі,
 Кусає, як хтось нападає.
 Ану ж бо, хто перший вгадає?

М. Романченко

Перевір правильність своєї відгадки, прочитавши слово, що складається з перших букв кожної строчки віршика.

2. Прочитай ще два віршика. Знайди спільнокореневі слова в кожному з них. Чи мають вони спільний корінь з якими-небудь словами з попереднього завдання? Назви ці слова.

Зайчик-пострибайчик
 В лісі стриб та стриб.
 А стрибає зайчик,
 Бо стрибати звик.

Лиска часто хитрувала,
 Бо на півня полювала.
 Півень, видно, хитрим був –
 Сам лисицю обманув.

3. Запиши ряди спільнокорених слів з попереднього завдання. Познач **корінь** у кожному слові. Підкресли слово, в якому сумнівний голосний **и** стоїть під наголосом. Знайди слово з **префіксом** та назви його.

4. Розкажи, що зображено на малюнках, використовуючи як можна більше спільнокорених слів з попереднього завдання.

8. 1. Балакунчик та Писаночка вирішили позмагатися. Вони придумали тексти, в яких слід було використати як можна більше спільнокорених слів. Уважно прочитай ці тексти.

Балакунчик	Писаночка
Глибоко в ліс веде стежка. Протоптана ця стежина, мабуть, і	Хто не знає оленя? Олень – це велика жуйна тварина, має гілчасті

звірами, і людьми. Особливо зручно стежинкою ходити в непогоду. Зараз стежечка ця широка та довга, а колись вузькою та короткою стежиночкою була.

роги і короткий хвостик. Люди прикрашають свою оселю оленьчими рогами. Маленького оленятка можна часто зустріти на сторінках книжок. Оленя – один з найвідоміших казкових персонажів.

2. Розкажи, про кого чи про що розповідається в текстах. Який з них тобі сподобався більше? Придумай заголовки до обох текстів.

3. Знайди у текстах спільнокореневі слова, порахуй їх та визнач, хто переможець.

4. Запиши в зошит ряди спільнокорневих слів з обох текстів. Познач корінь в кожному з них. Підкресли слово, в якому сумнівний приголосний (*е* чи *и*) стоїть під наголосом.

9. 1. Спиши речення в зошит, вставляючи пропущені *е* чи *и*. Для перевірки добирай слова, в яких сумнівний приголосний стоїть під наголосом.

Побіга, постр...бає, під ліжком ляже ниць, і муркотить, бо знає багато таємниць. (В.Бойченко). Облизує, х...тресенька, роток. (за Л.Глібовим). Ходять ол...ні у тундрі по долинах мохових (О.Аксьонова). Ст...жинка рівна край дороги так і стелеться під ноги (за Н.Забілою). В...селі сині, як небо, очі світилися привітно й ласкаво (І.Нечуй-Левицький).

2. Випиши слова зі вставленими буквами та добери до них спільнокореневі. Познач у них корінь та підкресли слова, в яких сумнівний приголосний опинився під наголосом.

Зразок: пострибає – пострибайчик, стриб, стрибати.

3. У словах, що містять префікс, познач його.

4. Про кого йдеться у перших двох реченнях?

10. 1. Уважно розглянь малюнки, назви їх. Окремо вимови звук, на який падає наголос у кожному слові.

2. Спиши словосполучення, вставляючи пропущені букви. Звертай увагу на назви малюнків, у яких сумнівні **е** та **и** стоять під наголосом.

Кл...нове листя, сл...вовий сік, хв...лясте волосся, ск...лястий берег, в...шневий сад.

3. Спиши слова-назви малюнків у зошит **в алфавітному порядку**, розташовуючи їх у стовпчик. Навпроти кожного з них запиши спільнокореневі слова з довідки, вставляючи і підкреслюючи пропущену букву.

Зразок: хвиля – хвилястий, хвилька, хвильовий.

Слова для довідок: ск...лястий, хв...лястий, сл...вовий, кл...новий, сл...вка, в...шневий, кл...ни, хв...лька, в...шні, ск...лі, сл...вковий, хв...льовий.

4. Познач корінь у кожному слові.

11. 1. Уважно розглянь малюнки в лівому стовпчику та прочитай слова, що розташовані поряд з ними. Звертай увагу на пропущені букви.

<p>Ч...сла</p> 	<p>Помилки які?</p>
<p>Д...рево</p> 	<p>Стілець який?</p>

<p>Гр...б</p> 	<p>Дощик який?</p>
<p>З...лень</p> 	<p>Дерево яке?</p>
<p>Мл...нчик</p> 	<p>Сковорідка яка?</p>

2. Розглянь малюнки у правому стовпчику. Змінюй слова з лівого стовпчика так, щоб вони відповідали на питання з правого стовпчика.

Зразок: помилки (які?) численні.

3. Пригадай, що позначають слова, які відповідають на питання *який?, яка?, яке?, які?*

4. Спиши речення, вставляючи слова-назви **ознак** предметів. Відповіді на питання з правого стовпчика попереднього завдання слугуватимуть тобі підказкою. Для перевірки написання сумнівних *е* чи *и* шукай слова у лівому стовпчику.

1) У зошиті Балакунчика були ч... помилки. 2) В кімнаті стояв один д... стілець.
3) Щойно пройшов справжній г... дощик, і грибники відправилися на пошуки грибів. 4) Закінчувалася осінь, за вікном залишилося лише одне з... дерево. 5) Мама вирішила приготувати улюблену Наталчину вечерю, їй знадобилася м... сковорідка.

5. Дай відповіді на питання.

Яке речення містить три **спільнокореневих** слова? Назви ці слова.

Яке слово містить **подовження** приголосних?

Яке слово слід писати з **апострофом**?

Яке дерево залишилося зеленим восени?

Яка улюблена Наталчина вечеря?

12. 1. Прочитай ряди слів, що містять пропущену *е* чи *и*. У кожному ряді знайди слово, в якому сумнівний звук стоїть під наголосом. Визнач, яку букву треба вставити в усі слова ряду.

В...чірка, в...чірній, в...чір;

гр...чана, гр...чка, гр...чаник;

л...сиця, л...с, л...сеня;

дв..рний, дв...рцята, дв...рі;

д...мар, д...мовий, д...м;

л...сток, л...сточок, л...стячко....